

Prof. IVO PERIĆ
Dubrovnik

Putopijsne bilješke iz Grčke

Grčka je zemlja koju svakodnevno posjećuju brojne đačke i studentske ekskurzije, kulturni radnici i drugi znatiželjnici iz raznih zemalja Evrope. Tu su počeci evropske civilizacije i kulture, svestrano afirmirani počeci, koji su nadahnjivali sva vremena kasnijih epoha. Odluka o posjeti prvenstveno je potaknuta saznanjima o slavnoj prošlosti te zemlje i željom da se vide zanimljivi ostaci te prošlosti.

Početak je jula 1965. godine.

Putujemo prvo avionom do Beograda, a zatim Balkan-expresom. Gevgelija je granična stanica s naše strane. Tu se vlak zadržava oko petnaest minuta i nedugo nakon što je krenuo dalje prema jugu, nađe se

NA GRČKOM TLU

Prva granična stanica s grčke strane zove se Idomeni. I tu se vlak zadržava oko petnaest minuta i pogranični organi obavljaju uobičajene dužnosti. Stanični sat (u Grčkoj se ravnaju prema istočnoevropskom vremenu) pokazuje jednu uru više, te za toliko naprijed navili smo i naše satove. S nama u kupeu nalazi se mladi bračni par, oboje Grci. U kupeu je dosta živo. Na poticaj nekih naših suputnika uče se i najpotrebnije grčke riječi. Mlada Grkinja lijepo objašnjava. Izvadili smo i notese, zapisujemo: ulica — *odos*, molim — *perlakalo*, hvala — *efharisto*, hotel — *ksenodokseion* itd. Naučili smo tako niz potrebnih riječi, koje su nam kasnije bile dobro došle.

Vlak juri prema jugu, ostavljajući iza sebe manje stanice na kojima se ne zaustavlja. Nakon sat i po na grčkom tlu evo nas

U SOLUNU

Na željezničkoj stanici piše: Thessaloniki. Grci tako pišu ime ovoga grada, a izgovaraju skraćeno: Saloniki. Solun je velik grad i predstavlja privredni i kulturni centar Egejske Makedonije. Naziv: Thessaloniki podsjeća nas na legendu o osnivanju ovog grada. Legenda kaže da je 315. godine prije naše ere utemeljio ovaj grad vojskovođa

Kasandar, general Aleksandra Makedonskog, i dao mu ime svoje supruge Thessaloniki, koja je inače bila sestra Aleksandra Makedonskog.

Solun ima svoju dugu i bogatu prošlost. Znamo da su ga kao centar ovog dijela Balkana štitili i razvijali bizantijski vladari dajući mu razne povlastice, da je neko vrijeme bio prijestolnica latinskog kraljevstva, da su u njemu stolovali samostalni despoti Epira, Makedonije i Trakije; da je i pod turskom vlašću (od 1430. do 1912.) zadržao status značajne luke i centra sve do mladoturske revolucije (1908. g.) kad su ovdje kombinirani planovi o obaranju režima sultana Abdul Hamida što je uspješno i završeno.

Kad mi Jugoslaveni dođemo u Solun prvenstveno želimo vidjeti naše vojničko groblje i slobodnu lučku zonu. Idući prema groblju u svijesti nam iskrsavaju događaji prvog svjetskog rata. Upravo ovdje u Solunu održan je 1917. g. inscenirani proces protiv članova tajnog udruženja Ujedinjenje ili smrt. Vođa ovog udruženja bio je pukovnik Dragutin Dimitrijević-Apis, koji se zalagao za ujedinjenje južnoslavenskih zemalja. Osuda je bila teška i nepravedna: smrt. U Solunskom polju odjeknuli su nedugo zatim puščani hici i prekinuli život ovih iskrenih rodoljuba. Ratna zbivanja krajem 1917. i početkom 1918. godine nagovještavala su skori slom centralnih sila. Ofenziva na solunskom frontu, koja je počela 14. IX 1918. artiljerijskim napadom i zatim jurišem srpskih i francuskih vojnih formacija bila je veoma teška, ali i pobjedonosna. Junaštvo srpskih vojnika, koji su do kraja samoprijegorno jurišali prema svojoj domovini da je što prije oslobode, dostojno je najvećeg poštovanja. Evo, nalazimo se pred grobljem koje svjedoči o žrtvama solunskog fronta, pred grobljem na kojem je sahranjeno nekoliko hiljada vojnika, podoficira i oficira srpske vojske. Ulazimo tiho. Put nas vodi prema velikom pristupnom stubištu mauzoleja. Iznad stubišta, na zidnom pročelju mauzoleja na-

lazi se velika spomen-ploča s epitafom Vojislava Ilića Mladeg. Epitaf glasi:

Neznani tuđinče, kad slučajno mineš
pored ovog svetog zajedničkog groba,
znaj, ovdje su našli večno utočište
najveći junaci današnjega doba.

Roditelj je njihov hrabri srpski narod,
gorostas u svetskoj istorijskoj vojni,
koji je sve staze iskušenja prošao
i čiji su borci divljenja dostojni.

Padali od zrna, od gladi i žeđi,
raspinjani na krst, na golgotie visu,
ali čvrstu veru u pobjedu krajnju
nikad ni za časak izgubili nisu.

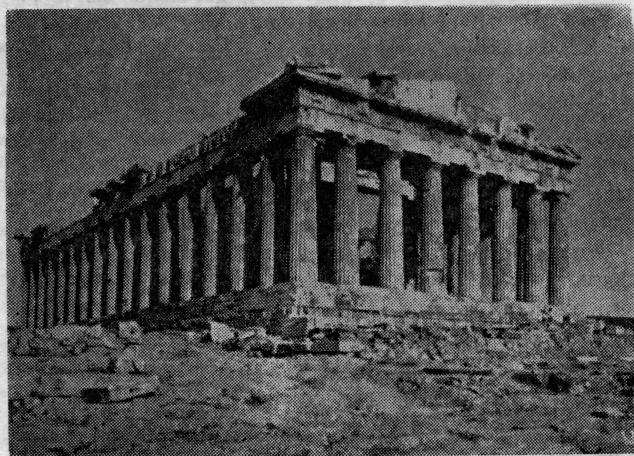
Ulaz u kosturnicu mauzoleja nalazi se prizemno sa zapadne strane. Ušli smo unutra krećući se uskim hodnicima. Od poda do plafona kosturnice nalaze se zidne kasete sa kvadratnim pročelnim mramornim pločama na kojima piše ime i prezime poginulog, čin i naziv mjesta u kojem je rođen. Ima i natpisa N.N. (što znači: nomen nescio — kome se ne zna ime). Na prostranom groblju, naokolo mauzoleja, ima još preko dvije hiljade križeva s imenima poginulih. Ovo groblje izaziva u čovjeku gaudljiv osjećaj. Iako na tuđem tlu ovdje smo snažno osjetili naše južnoslavensko prisustvo, naše žrtve za slobodu. Na groblju je stalno zaposlen jedan grobar, naš čovjek, koji veoma savjesno obavlja svoje dužnosti. Odlazeci s groblja prema hotelu »Wien«, gdje smo odsjeli, ponijeli smo snažne utiske. Slijedio je obilazak Soluna, a sutradan i odlazak iz ovog grada. Putujemo vlakom dalje prema jugu

NA PUTU DO ATENE

Putnici su znatiželjni i promatraju iz vlaka polja, pejzaže i lance brda sa zapadne strane. Nakon izvjesnog vremena vidjeli smo i Olimp. Za tu planinu, visoku 2.918 m, vezane su mnoge starogrčke legende s tematikom kozmogonije i teogonije. Tu su — prema politeističkom vjerovanju starih Grka — živjeli bogovi Zeusova pokoljenja. I dok promatramo Olimp, prisjećamo se tih motiva, razmišljamo kako su davni stanovnici ove zemlje u borbi da zagospodare prirodom i da objasne njene pojave stvarali te i slične mitove, polazeći uvijek od konkretnih prilika svoga života i svog društvenog nivoa.

Vlak juri niz golema prostranstva tesalske ravnice. Promatramo tu žitorodnu ravnicu koja se nalazi pod velikim kompleksima zrelog pšeničnog klasja i razlistalog kukuruzišta. Na nekim predjelima već je obavljena i žetva pšenice. Vide se krstine snopova i visoka strništa. Ponegdje su strništa spaljena i zatim se preoravaju. Davno, još u mikensko doba, Tesalija je bila naseljena eolskim plemenima. Da je ova žitorodna oblast bila veoma značajna u životu stare Grčke već onog vremena dokazuje respektiranje uloge tesalskog junaka Ahila u grčko-trojanском ratu, o čemu u »Ilijadi« postoje veoma zanimljivi opisi.

Približavamo se Atici. Danas se daljine brzo prevlaćuju. Naš vlak ostavlja iza sebe kilometre i kilometre

Parthenon — najveće zdanje na atenskoj akropoli

pruge uz koju se sad sve rjeđe nalaze ravnice, a sve više brežuljci ili sasvim brdoviti predjeli. Duž Atike vidamo naselja, naročito promatramo ona nedaleko Atene. Male prizemne kuće bez krova. Umjesto krova — ravna betonska ploča (terasa). Netko je pretpostavio da je to zbog potresa, koji su u ovim predjelima česta pojava. Netko je opet nadodao da je takav način gradnje obiteljskih kuća specifikum grčke arhitektonike još iz davnih vremena. Napokon stižemo, evo nas u 13 sati

U ATENI

Prije svega potreban je odmor U hotelu »Lausanne« su prijatni domaćini. Nakon popodnevnog odmora prošetali smo pred veće gradom. Prvo smo stigli na glavni trg Omoniu. To je centar grada. Sve okolne glavne ulice počinju s ovog velikog trga na čijem se središnjem dijelu nalazi golemi vodoskok sa mnoštvom visokodopirućih mlazeva pjenušave vode. Ispod trga nalaze se podzemni prolazi sa ulazno-izlaznim stepeništima na sve četiri strane. U ovom podzemnom dijelu trga nalazi se i stanica metroa. Obilazeći trg, zatim obližnje dijelove okolnih ulica, vidimo pretežno kramarsku poslovnost: mnoštvo kioska za prodaju novina, razglednica i raznih galanterijskih potrepština, na više mjesta vidamo i uličnu prodaju galanterije, gledamo izloge raznih prodavaonica (robnih, zlatarskih, zanatlijskih), susrećemo ulične prodavače perca, kolača i sladoleda; mnoge prodavaonice obuču reklamirale su svoje prodajne artikule visećim izlozima oko ulaznih vrata; čuju se uzvici prodavača koji preporučuju svoju robu. Često nailazimo na slijepce, ulične svirače i pjevače, što na uličnim trotoarima sviraju i pjevaju prolaznicima, koji u njihove limenke ubace poneku drahmu kao svoj milodar. Ulicama jure rijeke automobila. Vozači su dosta pažljivi, ali funkcionalno djeluju i semafori na uličnim prijelazima i raskršćima, kao i saobraćajci koji se nalaze na svim važnijim punktovima. Ovaj prvi susret s Atenom (ili kako ju je netko nazvao: Parizom Istoka) pruža žive utiske o njevoj velegradskoj postojanosti i šarolikosti.

Rado se zaustavljamo pred brojnim izlozima suvenira: tu su male statue božica Atene i Afrodite, zatim diskobola, pa starogrčkih filozofa, te raznih ukrasnih predmeta koji podsjećaju na starogrčke starine. Osobito privlače pogled živopisne vaze raznih veličina i oblika. Zanatska, zanatsko-umjetnička i umjetnička baština stare Grčke veoma je bogata. Ovi suveniri podsjećaju nas djelomično na tu baštinu, na slavnu prošlost ove zemlje. Razmišljamo i tiho se radujemo, što ćemo prilikom boravka u ovoj zemlji moći upoznati barem istaknutije kulturno-historijske ostatke te prošlosti.

Već sutradan pošli smo da razgledamo Akropolu. U svijesti nam lebde slike iz raznih udžbenika i priručnika za historiju i historiju umjetnosti. Evo, uskoro ćemo i neposredno vidjeti ostatke besmrtnih djela starogrčke arhitekture i umjetnosti. Doživljaj se već počeo formirati, plima uzbuđenja raste. Akropola se nalazi u južnom dijelu grada na uzvišenju površine 300×130 m. Tu je, kako znamo iz arheologije, još u predgrčko doba bilo neko utvrđenje, a kasnije, u epochama starogrčke postojanosti, ovdje je izgrađen reprezentativni centar državnog kulta. Dolazimo na akropolu. Pristup kroz Propileje izaziva zadivljujući osjećaj prema prisutnoj poeziji kamena. S desne strane, na istaknutom bastionu, nalazi se mali hram božice Nike (Pobjede). Ispred ovog hrama učinili smo prve fotografske snimke. Ovdje je nekad božica Nika u skulptorskoj realizaciji bila prikazana s krilima. Jer, prema vjerovanju, kad god zatreba u ratu protiv neprijatelja, ona će doletjeti i donijeti pobjedu. No, ratni obračuni su pokazali da i neprijatelj može pobjediti. U tom slučaju vjerovalo se da je krilata Nika (Nika teri) odletjela na stranu neprijatelja. Stoga su ponegdje u ovakvim hramovima u staroj Grčkoj prikazivali Niku i bez krila (Nika afteri).

Idemo dalje da upoznamo hramove Akropole: Parthenon i Erehteon. Prošlost ove Akropole nameće razmišljanje. Znamo da je još u VI stoljeću p. n. e. Pisistrat dao ovdje podići hram božice Atene, nazvan Hekatompedon sa nizom kipova mladih djevojaka. Zatim su nastajala i druga zdanja, koja su Perzijanci (480 p. n. e.) do temelja uništili. Iza toga, u doba cvjetanja atenske države tokom V st. p. n. e., Akropola se obnavlja i ukrašuje novim zdanjima, dobivajući monumentalni izgled. Ostatke tog

stanja upravo gledamo. Pred nama je Partenon, hram božice Atene. Veliki kameni stupovi obličuju jedan prekrasni arhitektonski kvadar. Škljocaju foto-aparati. To je poezija starogrčke arhitekture. Veliki kip božice Atene (djelo genijalnog kipara Fidije) koji je nekad bio centralna figura ovog hrama, oštećen u 17. st. prigodom eksplozije tu smještenog turskog baruta, odnesen je u London, gdje ga je udomio tamošnji veliki arheološki antički muzej. Sa sjeverne strane Akropole je hram Arehton, posvećen Ateni i Posejdonu. Tu je i čuveni trijem karijatida. Sjedimo i promatramo. Dvije riječi stalno se nameću: poezija kamena! Obišli smo i mali arheološki muzej na Akropoli.

S Akropole pruža se na sve strane divan pogled na Atenu. Odlazimo. Zdanja hramova privlače pogled, ne pogled oprostaja, već pogled divljenja, vječiti fotos doživljaja.

Okolina Akropole, koju dalje obilazimo, izaziva našu znatiželju: tu je sjeverozapadno brežuljak Aeropag (veoma znamenito mjesto iz mitologije i historije stare Grčke), tu su u podnožju i kameni fundamenti stare Atene, koji završavaju na istoku sa restauriranom stoom (u kojoj je smješten arheološki muzej) i zapadno hramom Teseon, najsačuvanijim hramom stare Grčke. Na južnim padinama Akropole nalazi se Dionizijevo kazalište, veoma dobro sačuvano. Iza krug-pozornice, kao sastavni dio oluka zaštitnog zida, nalazi se mramorna statua boga Dionisa, tog starog veseljaka sa čašom vina u jednoj i pečenkom u drugoj ruci. Podađe u ravnici, jugoistočno od Akropole, nalaze se ostaci Zeusova hrama i čuvena Hadrijanova kapija iznad koje piše (na latinskom jeziku): »Ovo je nova Hadrijanova, a ne stara Periklova Atena«. Dakle, rimski zavojevači (koji su pokorili Grčku još 146. g. p.n.e.) nisu pokazivali vandalski, već stvaralački duh.

Boravak u Ateni bogat je utiscima. Slijedećeg dana obišli smo nacionalni arheološki muzej, golemu riznicu arheoloških svjedočanstava počev od kretsko-mikenskog perioda starogrčke povijesti pa do kraja društvenog aktivteta starogrčke mozaik-državnosti. Mnogo je spomenika iz tih epoha koji nisu ovdje, nalaze se u muzejima u Londonu, Parizu i drugdje. Potrebno je barem tri sata da se makar i letimično obide ovaj veliki muzej. Impresioniraju naročito stele (uspravni monolitni nadgrobni spomenici). Vječito prisustvo čežnje i smrti. Jedan nadgrobni bareljef prikazuje crnca (slugu-roba) koji drži na uzdi uznemirenog konja. Zašto je konj uznemiren? Jer nema gospodara-konjanika. On je mrtav, njegov je život prekinut. A konj je nemiran, jer su još predstojali životni putovi, vrijeme i daljine. Drugi, još izrazitiji bareljef, prikazuje: djed, unuk i vjerni pas pošli su u posjetu grobu. Tu počiva djedov sin, unukov otac. Djed gleda (oči izrazito otvorene i snene) i vidi sina, divno građena mlada čovjeka u jeku životne snage. Takav je sin bio i starac ga takvog zamišlja. Pas nad grobom njuši, osjeća da je tu njegov mladi gospodar. A unuk, dječaci od dvije-tri godine, još ne može da imaginira, sjeo je na očev grob, stavio ručice na koljena i na njih glavicu i — zaspao. Koji ekspresivan i potresan prizor! Svaka nova muzejska prostorija predstavlja nove nezaboravne utiske. Vidjeli smo tu i veličanstvenog mramornog Hermesa i brončanog Posejdonu u stavu bacača koplja i mnogo, mnogo toga.

Doimovi su multiplicirani. Slijedećeg dana putujemo autobusom na cjelodnevni izlet u Delfe. Čekaju nas nove znamenitosti, novi krajevi, novi utisci. Krenuli smo ujutro u šest sati. Jurimo lijepom asfaltiranom cestom.

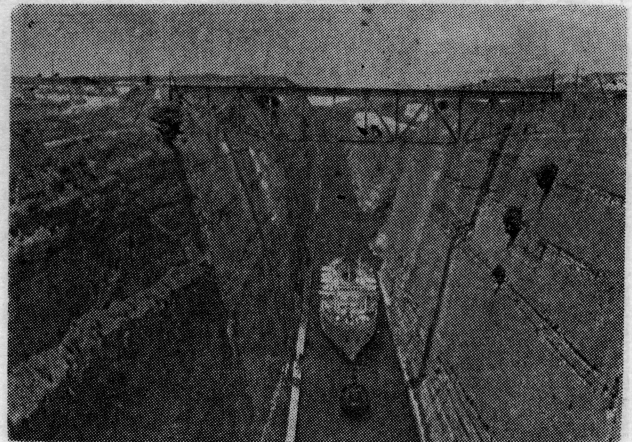
NA PUTU ZA DELFE

Nedaleko od Atene zapadno zapažamo brodogradilište u Skaramgazu. Tihi zaljev s lijeve strane ceste sa mnogo starih brodova. S desne strane, tik uz cestu, jezero. Dobiva se dojam, da cesta ide preko nasipa i da je to jezero bilo nekada dio zaljeva. Ali, ne! To je pravo slatkovodno jezero. Koji kontrast prirode!

Autobus juri, uključen je i radio-prijemnik s razglasom. Slušamo arije poznate muzike, gledamo kroz prozore lijepe, nove krajeve. Evo nas i u Eritreji. Male kuće. Na krovovima nekih kuća uz dimnjak nalazi se poneki kamen. Koliko tih kamenja — toliko je u kući djevojaka za udaju. Zanimljiv znak, a običaji se poštuju. Ne znamo samo zašto Eritreju nazivaju i: Selo Rogonja.

Evo nas i u Tebi. Zdravo, stara znanice sa stranica udžbenikâ historije! Ali, iznenađenje: ovo je sadašnji gradić Teba, nema stare Tebe! Tek jedno staro zdanje strži blizu ceste. O, Helado, prekrasna ljepotice, u tebi postoje grobnice ne samo ljudi, nego i gradova! Ovdje je bila nekadašnja Teba, razmišljam o staroj Tebi, njenim junacima, ratovima, značaju. Dolazak u Levadiu prekinuo je tok te evokativne kontemplacije. Levadia, tihi gradić na putu za Delfe, nudi svoje usluge: suvenire, voće sladoled, kafu i osvježujuća pića. Zadržavamo se oko pola sata, a zatim — nastavljamo put za Delfe, gdje je nekada bio poznat starogrčki grad, a nadasve njegovo na daleko poznato svetište i proročište. Autobus kao da bešumno klizi dobro održavanom asfaltiranom cestom. S jedne i s druge strane brežuljci, polja i rijetka seoska naselja. Evo nas, stižemo u Delfe. Izlazimo iz autobusa, a šofer žuri da i ovo vozilo što prije parkira negdje u hladovini. Podnevni koncert cvrčaka u krošnjama stabala. Za nas nema odmora, treba iskoristiti svaki trenutak, jer je i vrijeme od nekoliko sati previše kratko. Obilazimo prvo delfski arheološki muzej, zatim uskim putem idemo dalje prema Apolonovu hramu. Postamenti hrama su od velikog obrađenog pravokutnog kamenja na kojem se uslijed djelovanja zuba vremena jedva raspoznaju slova-tekstovi. Na svakom postamentalnom kamenu — neki starogrčki tekst. Gornji dijelovi hrama su razrušeni. Između golemih gromada obrađenog kamena vide se poluzatrpani podzemni dijelovi hrama. Ovdje je nekad bilo glasovito pozorište. Da nije bilo novih utisaka, jer svaki korak nudi nove utiske, zamisljao bih proročicu Pitiju ili Sibilu kako sjedeći na tronošću, omamljene izlazećim parama kroz otvor kamene ploče, koji smo vidjeli, priuču ishod ratnih obračuna, ratnih pohoda i ličnu sreću. Uprmo obilazimo dalje iako je sparna vrućina ovdje pod strmim i visokim Parnasom. Gledamo kamene trezore starogrčkih gradova, koji, razrušeni, zjape. Tu je nekada čuvano golemo monetarno bogatstvo agrarne, stočarske, zanatlijske i trgovačko-pomorske Grčke. Penjemo se strminom na više, jer padine Parnasa su veoma strme. Nailazimo na Dionizijevo kazalište, razgledavamo ga, zamišljamo predstave koje su posmatrali dolazeći Heleni. Stari Grci nisu imali jedinstvenu državu (svaki grad-polis bio je državno-pravna posebnost), ali Delfi, u ovoj siromašnoj Fokidi, bili su na neki način vjera u snagu jedinstva starogrčkog svijeta. Razmišljamo o tome idući dalje uzbrdicom do Stadionu, na kojem su u ona stara vremena vršena lakoatletska natjecanja. Odlično sačuvan stadion! Vjetrić osvježava. Sa istočne strane stadiona nalazi se zid sa nišama za sjedenje procjenitelja-sudaca. Sa zapadne strane su startna polazišta, a sa sjeverne strane je gledalište (kamena sjedišta jedno iznad drugog). Na prvom stepeništu gledališta nalazi se izdvojenje s kamenim naslonom. To je počasna loža. Moj sin snažno doživljava ljepotu ovog stadiona i da to i nečim vidnijim obilježjima pozvao me je na meč-utrk. Pristao sam, trčimo. Sin pobjeđuje, smije se s cilja, a ja umjesto kompleksa pobjeđenog zadovoljno dobacujem: »Ništa novoga, ovdje su uvijek pobjeđivali mlađi i brži!«

Promatramo Parnas. Još nikad nismo vidjeli strmije brdo. Njegovi vrhovi spajaju se s nebom. Spuštamo se sadu nizbrditim vijugavim puteljkom do izvora u Kastaljiji. Zvali su ih nekad »sveti izvori«. Ispod desnog dijela goleme sti-

Corintski kanal

jene (u koju su udubene dvije prastare niše u vezi s ondašnjim proročistima) izvire bistra i pitka hladna voda koja dalje otječe ispod velikih stabala, gubeći se u obližnjoj druzi. Na tom mjestu obronci Parnasa spuštaju se toliko strmo da je to zaista skrājne moguća prirodna strmoća. I još nešto. Visoko iznad, od samog vrhunca brda, zjapi uska provalija prema dolje koja dijeli brdo na dva dijela. Gledajući s podnožja te provalije zapažamo pri vrhu plavetnilo neba koje ispunja taj račvasti prostor. Nekadašnji čovjek, nemoćan i praznovjeran, morao se ovdje osjećati još sitniji, još osamljeniji. Nije stoga slučajno, da je i zbog toga glavno starogrčko svetište i proročište bilo baš ovdje — u Delfima.

Srpanjska vrućina caruje. Odlučujemo da krenemo autobusom dalje na kraći

ODMOR U ITEI

Spuštamo se nizbrditom serpentinstom cestom. U ravnim dragama prema Itei izgleda odozgo kao da se tu nastanilo more. Ali to nije more, to su gusti maslinici. Teško je igdje vidjeti toliko maslina, more masna. Do Itee ima oko 14 km. Itea je primorsko mjestance sa urbaniziranom obalom i dugim isturenim molom uz koji s jedne i s druge strane mogu pristajati i veći brodovi. Ovdje je danas najpoznatiji grčki izvozni centar maslina i ulja. Kupanje u veoma toplom moru ovog dijela jonske obale i odmor djelovali su osvježujuće. Pred večer naš je autobus nastavio put u povratnom smjeru prema Ateni.

Putovanje ne može biti bez napora. Ali, ako su utisci s putovanja upečatljivi, svi naponi izazvani vožnjom brzo se zaboravljaju. Nakon potrebnog odmora opet zaželimo da putujemo, da stičemo nove utiske. I eto, iz Atene smo jednog slijedećeg jutra krenuli autobusom na drugi cjelodnevni izlet. Nalazimo se

NA PUTU ZA PELOPONEZ

Prolazimo kroz Megaru, nekad slavni grad. Stare Megare nema. Postoji o njoj samo spomen kao i o njenim velikim sinovima među kojima treba istaći Euklida. Danas je Megara naselje, poznato po vrsnim uzgajivačima stoke. Prolazimo i pored Kinete — gdje se nalazi divna prirodna plaža, jutro je i na plaži još nema nikoga. Kažu nam, da je plaža najposjećenija noću. Do kasno u noć ovdje je mnogo kupaca.

Stižemo i na Korintsku prevlaku. Zaustavljamo se i gledamo korintski kanal. Sa zapadne strane Jonsko, a sa istočne Egejsko more. Preko kanala su dva mosta: zapadno — željeznički, i istočno — za automobile. Idemo dalje, evo nas u Korintu, gradu na jonskoj obali. Obilazimo ostatke starog grada. Bio je to nekad divan i moćan grad, koji je osnivao i svoje kolonije. Arhitektura njegovih zdanja odlikovala se kićenošću, dopadljivošću. Naročito impresioniraju ostaci fontane i glavne popločane gradske ulice. Obilazimo i ostatke Apolonova hrama, zatim veoma bogati arheološki muzei.

Autobus juri dalje prema jugu. Stižemo u Mikenu, gdje je H. Schlimann vršio nekada uporna arheološka istraživanja, otkrivši mnoge znamenitosti. Idemo prvo riešice prema mikenskoj akropoli, obzidanoj golemim megalitskim

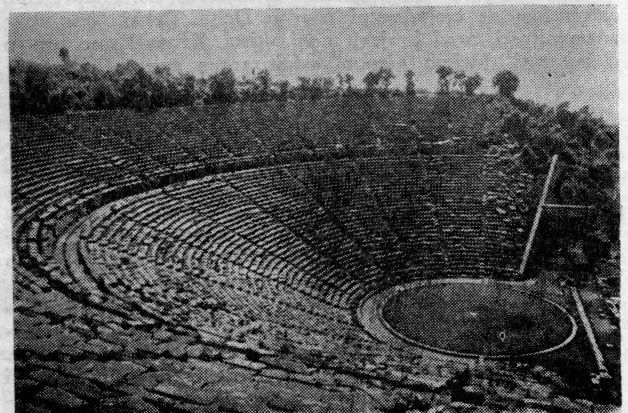
stijenjem. Prolazimo ispod Lavljih vrata. Zastajkivamo. Ponožno gledamo. Htjeli bismo da ne izbjegnemo oku ni jedan detalj. Obilazimo otkopane grobnice, prisjećamo se da se nalazi iz ovih grobnica i uopće s ove akropole čuvaju danas u muzejima ne samo Atene, već i Pariza, Londona, Berlina, Lenjingrada. Na najuzvišenijem dijelu akropole nalaze se ostaci kraljevske palače. Mikenski kraljevi bili su dosta utjecajni. Kralj Agamemnon — prema poznatom mitu — bio je vođa svih Grka pod Trojom. Ali po povratku ubijen je ovdje u Mikeni, u ovoj svojoj kraljevskoj palači. Legenda kaže: dok se Agamemnon borio pod Trojom njegova žena Klitemnestra živjela je s ljubavnikom Egistom. Čim se Agamemnon, nakon pobjede nad Trojom, vratio u Mikenu, Klitemnestra je organizirala njegovo ubistvo. Egist je tako zavladao mikenskim kraljevstvom, a Klitemnestra mu je postala žena. Elektra, kćer Agamemnonova i Klitemnestrina, u bojazni da Egist ne pogubi njena nekog brata Oresta, potajno je po jednom robu poslala ovog dječaka u Fokidu kod kralja Strofija, muža Agamemnonove sestre. Kad je Orest porastao nenadno je došao u Mikenu, pogubivši svoju majku Klitemnestru i kralja Egista. Orestu je zatim bilo suđenje na Areopagu u Ateni. On je kazao da je ubio jednog roditelja (majku) iz ljubavi prema drugom roditelju (ocu). Suđenje je izazvalo velik interes. Oresta su branili bog Apolon i božica Atena. Atena je rekla da Orest nije ubio majku, već ubicu svog oca. I sud je oslobodio Oresta, koji se zatim vratio u svoju Mikenu i zavladao kao kralj.

U Mikeni smo razgledali i dvije velike podzemne kraljevske grobnice u koje se ulazi dugim otvorenim hodnikom. Grobnice su međusobno udaljene a građene su u potpuno istom građevnom stilu. Unutarnja arhitektura grobnica veoma je zanimljiva. Grobnice su okruglog oblika (promjer poda oko 16 koraka), građene kamenjem u prstenastom poretku. Zdanje se sve više prema gore sužuje, prstenovi su sve uži i završavaju kupolastom tvorbom. Od poda do najviše gornje tačke ima oko 16 m. U ovom svečanom i velikom dijelu grobnice prinašane su žrtve. Kamenje nosi crninu patine dima, jer je ovdje dugo gorjela vatra na kojoj su prinašane žrtve. Mrtvačka tijela sahranjivana su u manjoj četverouglastoj prostoriji, u koju se ulazi kroz omanja vrata iznutra s desne strane. Ove dvije grobnice privlače osobitu pažnju mnogobrojnih posjetilaca; jedna grobnica se zove Agamemnonova a druga Klitemnestrina. Legenda saopćava da je obje grobnice dao podići kralj Orest svojim roditeljima. Zašto ne jednu grobnicu za oboje? — to već znamo iz pret hodne legende. Kad su se razdvojili za života — kaže legenda — nužno je da ostanu razdvojeni i iza smrti.

Napuštamo Mikenu i krećemo dalje prema jugu. Evo nas u Argosu i razmišljamo o njegovoj slavnoj prošlosti kroz stvarnost i kroz legende. Prolazimo dalje kroz Tirint i gledamo njegove kikalopske zidine uz koje su vezane zanimljive legende. Dok se prisjećamo tih legendi pored nas je prorurio jedan autobus s naznakom: Nemeja. Da, tu je nedaleko i Nemeja. Opet navru u sjećanje starogrčke legende. Jedna od njih govori kako je mladi Heraklo uspio ubiti strašnog nemejskog lava, napravivši od njegove čvrste kože oklop, a od glave kacigu. Naš autobus juri dalje. Evo nas i u Nablionu, koji nas podsjeća na novim grčku historiju. U ovim krajevima bilo je snažno uporište heterije — pokreta za oslobođenje od Turaka. Na okolnim brdima se vide tvrđave. Tu su Turci zatvarali, mučili i ubijali grčke

»Lavlja vrata« u Mikeni

Starogrčko kazalište u Epidauru

rodoljube, ali borba za oslobođenje bila je uporna. U redove heterije dolazili su i filhelena iz drugih zemalja. Tako je npr. i engleski pjesnik Byron došao da se bori za slobodu grčkog naroda. Naplion, kroz koji upravo prolazimo, bio je prva prijestolnica tada oslobođene Grčke. Vozeći se dalje stigli smo u Epidaur, krajnju tačku našeg današnjeg cjelodnevnog izleta. Razgledavamo ostatke starog grada, zatim idemo u arheološki muzej, gdje se dulje zadržavamo. Tu je i kip Esklepija (Eskulapa), boga zdravlja i medicine, čiji je kult bio vrlo raširen, gdje je god dopirao iole snažniji grčki utjecaj. Naročito nas impresioniraju mramorni cvjetovi s prozračnim laticama, koji su ukrašavali unutrašnjost nekadašnjih dvoraca. U muzeju je mnoštvo kipova, stela, vaza i najraznolikijeg nakita. Poslije obilaska muzeja posjetili smo kazalište koje je građeno za oko trideset hiljada gledalaca. Ostajemo zadivljeni. To je najveće, najakustičnije i do sada najočuvanije kazalište stare Grčke. Ovdje se ovih dana održavaju ljetne priredbe. Upravo večeras održava se predstava Sofoklove »Antigone«. Mora to biti divan doživljaj u ovom teatarskom ambijentu. Nažalost, za nas bi bilo previše kasno da ostajemo na predstavi. Nakon kraćeg odmora ulazimo u autobus i vraćamo se nazad u Atenu, gdje smo stigli nešto iza 20 sati.

ZAVRŠNI OBILASCI

Dan iza toga obilazili smo Atenu u želji da još što bolje upoznamo ovaj velegrad, njegove kontraste, njegovu svakodnevnost. Idućeg dana pošli smo da posjetimo muzej Benaki. Usput smo vidjeli zgradu univerzitetskog centra, zgradu nacionalnog arhiva i nacionalne biblioteke. Pročelja tih zgrada izgledaju kao nekadašnja pročelja hramova s Akropole. Idući dalje vidjeli smo i grob neznanog junaka sa stalnom vojničkom počasnom stražom. Unaokolo groba, na pravokutom kamenju velikog zida, ispisani su nazivi

mjesta gdje su se borili i ginuli grčki vojnici. Odavle smo krenuli kroz veliki park Zapiop i stigli do muzeja Benaki. Njegov osnivač Antonio Benaki bio je veliki rodoljub i dobrotvor, koji je najveći dio svog golemog imetka dao za formiranje ovog muzeja. Na ulazu u muzej sahranjeno je u zidu i njegovo srce. Muzej sadrži obimni izložbeni materijal od kretsko-mikenske starine do najnovijeg doba. Tu su razni arheološki nalazi, nakit svih vrsta u srebru i zlatu, zbirke oružja, starog posuda, zbirke ikona i duboreza. Tu je posebno dato mjesto spomenima na grčku heteriju: ustaničke zastave, pečati, dijelovi nošnje boraca, razni dokumenti, oružje. Vidjeli smo i kapicu, medaljon i ogledalo Byronove ljubavnice Tereze Makri, zatim Byronova pisma. Tu su i slikarski portreti najistaknutijih boraca heterije među kojima je data počast i jednom našem čovjeku, rodom iz Crne Gore ispod čijeg portreta piše: Agonisthe Vassos Maurovounioths 1797—1847. Jedna soba muzeja sadrži portrete i druge dokumente iz života grčkog državnika Venizelosa.

Nakon posjete ovom muzeju uputili smo se ulicom Heroja Atike prema velikom stadionu za lakoatletika natjecanja. Gledalište stadiona ima izgled starogrčkih kazališta. Kamena sjedišta popločana su mramornim pločama. Restauraciju ovog stadiona izveo je o svom trošku veliki dobrotvor Averof Georgion kome je ispred stadiona podignut spomenik.

Pred kraj boravka u Grčkoj posjetili smo i luku Pirej. U luci je kao i obično bilo više brodova. Tu je bila i naša »Dalmacija«. Vidjeli smo i neke putničke brodove koji su svraćali u našu grušku luku: Olympia, Adonys i dr. Kad smo poslije ove višednevne posjete Grčkoj napuštali njeno tlo osjećali smo snažne utiske. Jer, ostaci starogrčke prošlosti, koje smo vidjeli u Ateni, u Delfima i na Peloponezu, bili su za nas spoznajni doživljaji koji će se trajno pamtili.